

Italské jídlo na českém talíři: cooking show „S Italem v kuchyni“ v životě konkrétních sociálních aktérů
Veronika Hendrychová

Oponentský posudek

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl pochopit vztah stravovacích návyků konkrétních sociálních aktérů (mladých lidí z malého města Rakovníka) a bouřlivě se rozvíjejícího fenoménu kuchařských pořadů. Práce se tak pohybuje na pomezí mezi mediálními studii, mediální antropologií (sociologií) a antropologií jídla. Z toho důvodu práce kombinuje dvojí výzkumnický přístup, dvojí metodologii – mediální analýzu (pořadu „S Italem v kuchyni“) a zúčastněné pozorování kombinované s rozhovory. Práce je rozdělena na dvě části, v první autorka vykresluje svoje teoretická a metodologická východiska, v druhé, důležitější (kterou sama nazývá „vlastní část“), pak předkládá výstupy výzkumu: analyzuje samotný pořad, popisuje kulinární a kuchařské praktiky účastníků výzkumu, dává je do vztahu s jejich lokální situací a pokouší se vše propojit v jeden celek (a to zejména v relativně obsáhlém závěru).

Práce na první pohled působí velmi zdařile. Netradičně se začíná metodologickou částí, která je podle mě velmi důkladně zpracovaná. Na ni navazuje část teoretická, kde se autorka na základě převážně zahraniční literatury dotkne nejprve obecně vztahu médií, jedince a společnosti, následně přidává rovinu stravování (a obecně životního stylu a zejména jejich vztahu s médii a medializací), kde se opírá především o dvě práce (Gallegos 2005 a de Sollier 2005), které tvoří jakési jádro autorčina přístupu, pevnou půdu na které v empirické části staví své následné rozumění a odkud čerpá jednotlivé metafory a pojmy, které pak používá při popisu výstupů výzkumu (estetizace, kulinární kapitál, gastro-porno, apod.). Kromě metodologické části bych ocenil i osobní rovinu, kterou je práce prodchnuta, a kterou se celá práce sympaticky začíná – zejména úvod o postupném uvědomění si autorky, jak nebývale v poslední době narostl zájem o „jídlo“ a „stravování“, a její přiznání, jak postupně došla k závěru, že jídlo není jen biologický, ale hlavně sociální jev, a jak ji toto výzkumnicky nasměrovalo. Samotnou teoretickou část považuji za solidní, i když mě překvapila absence alespoň náznaku kritického uvažování (ovlivněného marxismem), který by se autorce mohl později hodně hodit a který považuji za zcela samozřejmě se nabízející (už na druhé stránce úvodu jsem si stručně poznamenal, jestli v práci bude Marx). To ale samozřejmě nemůže být autorce vytýkáno – pracuje s určitou sadou textů a snaží se je následně podle mě celkem úspěšně (i když s omezeními) využít. S tím souvisí asi nejcennější ohled práce – totiž zcela samozřejmé (i když ne vždy účelně využitě) propojení teoretické a empirické části. Práce se tak vyhýbá zásadní avšak zcela běžné chybě, kdy se teoretická východiska nijak nepromítají do samotné analýzy a interpretace výstupů výzkumu. Autorka teoretická východiska, pojmy a metafory zcela zběhle využívá i ve „vlastní části“ práce, a tak je třeba ocenit nejen skutečnost, že obě části jsou takto propojeny, ale i vyzdvihnout lehkost, s jakou tak autorka činí.

Po formální stránce je práce zpracována bezproblémově. Autorka dokazuje, že ví, jak má vypadat odborný text, jak zní odborný jazyk, i jak strukturovat myšlení a akademické psaní, jak zacházet s literaturou, apod. Jsou zde místa, kdy by bylo možné například citování řešit elegantněji (namátkou str. 21 a 25), ale to je otázka zběhlosti, nikoli formální nedostatečnosti.

Výše řečené nicméně neznamená, že by práce neměla nedostatky. Při čtení práce jsem si dlouhou dobu lámal hlavu s tím, proč mám z práce nejednoznačný pocit, když na první pohled působí tak

bezproblémově a kvalitně. Teprve v samotném závěru jsem si uvědomil, že je to pravděpodobně dáno jistou polovičatostí samotné analýzy i dvojnácností výchozí pozice autorky. Ta si je vědoma, že teoretická východiska (a hlavně ony dva texty, které používá) jsou v zásadě kritické (ve smyslu kritického myšlení a analýzy), sama ovšem není schopná či ochotná projevít stejnou míru kritičnosti zakotvenou v nahlédnutí materiálu z odstupu, založenou na defamiliarizaci (jakožto základním antropologickým postoji) zdánlivě samozřejmého a za použití nabízejících se kritických konceptů (kapitál, estetizace, apod.). Přitom nástrojů k tomu nemá málo, a kdyby zdůraznila kritické (až marxistické akcenty) některých pojmů (estetizace jídla, kulinární a sociální kapitál, denní snění) a použila je k uchopení zkušenosti z výzkumu (vymezování se účastníků prostřednictvím vaření a kulinárního přístupu vůči ostatním, praktiky estetizace a „kulinarizace“ života na malém městě, hédonismus a elitářství, které se rodí a je udržováno prostřednictvím akumulace kulinárního kapitálu, který je pak překládán do kapitálu sociálního) či ke kritickému zhodnocení analyzovaného pořadu, mohla by celkem jasně načrtnout určitou sociální dynamiku, která je sycená mediálně, a která ovlivňuje životy jednotlivců na malém městě, formuje je směrem k určité verzi konzumerismu (maskovaném za změnu k lepším stravovacím návykům), k určité formě fetišizace spotřeby.

Právě tady se jako škoda ukazuje, že autorka není více zakořeněna v marxistickém rámci (nebo nějakém jiném, například postkolonialistickém, který by jí také umožnil větší míru odstupu a kritičnosti). Myslím, že to by jí poskytlo větší pole pro samotnou interpretaci (například by jí to umožnilo propojit jinak velmi zajímavé postřehy o zvyšujícím se důrazu kladeném na stravování, o „porevolučním“ období v ČR, dále o později zmiňovaných fenoménech jako je kulinární kapitál, estetizace jídla, denní snění o „správném“ jídle, samotném pojmu stravovací návyk, roli pořadu a médií obecně, vztahu mezi médií a lokální sociální situací). Autorka se však tímto směrem nevydává a zůstává na půl cesty (na kterou sice vykročila rázně a sympaticky, ale nedostala se až na vytoužený konec). Její analýza pořadu „S Italem v kuchyni“ je nakonec spíše popisem jednotlivých částí pořadu bez kritického zhodnocení jejich fungování, jejich schopnosti „familiarizovat“ nesamozřejmé (jak fungují, jak se stává, že pořad něco jako samozřejmé lidem sděluje, a ti si to pak jako samozřejmé zvnitřní). Její interpretace je pak zase spíše opakováním v úvodu naznačených východisek, než důkladným popisem mechanismů, jak se z jídla stává ono vysoce sociální, a jak toto vysoce sociální funguje, do jakých procesů a struktur (spotřeby, vymezování lokálních elit, ustavování sociálního kapitálu, komodifikace, kapitalismu) je zapojeno. Přitom v závěru práce je autorka vlastně velmi blízko, když popisuje postupnou proměnu návyků účastníků výzkumu („jako by u nich došlo k jakémusi uvědomění, které však zatím nebylo uvedeno do praxe,“ str. 64). Stačilo by svůj kritický pohled obrátit k výzkumnému materiálu. Mohlo by se pak například vyjevit, že se zde odehrává změna nesená vlivem kapitalismu, který mění sociokulturní návyky stravování směrem k hédonismu, elitářství, sociální stratifikaci (vyjadřované za pomoci estetizace a fetišizace jídla), což jsou určité maškarády (stále diverzifikovanějšího) konzumerismu, který ve výsledku pohání právě onen kapitalismus a umožňuje mu fungovat. Například. To už by byla nosná interpretativní syntéza, která by z práce udělala vysoký nadprůměr.

Protože však autorka, a to je moje hlavní výtku, přijala východiska produkovaná cooking show „S Italem v kuchyni“ (totiž úroveň českého (sic!) stravování stejně jako přístup k jídlu je špatný; správné stravování, které tím, že je správné, je i zdravější, příznivější, příjemnější, je třeba přijmout za své; součástí tohoto nového stylu/návyku/vzorcu je přístup k jídlu jako k volnočasové aktivitě; na jídlo je třeba si udělat čas; jídlo je otázkou svobodné volby, která ale není jen volbou stravování, ale odráží se v ní naše volby další, potažmo naše sociální pozice; bez čerstvých, ideálně italských, případně těch

nejlepších surovin to nejde; hierarchizace, sociální stratifikace na základě přístupu ke stravování; skoro až jakási gentrifikace jídla, atp.), místo aby je z odstupu kriticky zhodnotila, nezbývá jí než kritický pohled obrátit k samotným účastníkům výzkumu (kteří se tedy jeví jako kompromisní, neschopní či neochotní dostát sami sobě daným závazkům, a tedy že jsou v zásadě nedůslední a „diletantští“).

Základním nedostatkem je tedy to, že si sice autorka zvnitřnila určitou kritičnost patřící k společenskovědní práci, ovšem při jejím uplatňování došla jen na půl cesty – k analytické deskripci (pořadu, stravovacích návyků jednotlivých lidí). K interpretativní syntéze, která by měla po deskripci následovat a využít ji, se už bohužel nedostala.

Touhle (až příliš obšírnou a dlouho kritikou) nechci naznačit, že práce je špatná. Naopak, myslím si, že jde o příjemný mírný nadprůměr, nicméně je škoda, že takhle nosné a zajímavé téma nebylo důkladněji využito. Práce, na které je třeba spoustu věcí ocenit, je důkazem, že autorka je schopná akademické činnosti a má potenciál k nadprůměrným výkonům. Práci k obhajobě vřele doporučuji, pro určitou zdrženlivost (či nedostatečnost) interpretace, která se však těžko jednoduše dokládá (proto tak dlouhý text posudku) ji hodnotím na hranici mezi výborně a velmi dobře.

Petr Gibas, MSc.

V Praze dne 8. 10. 2012